

ПІДТРИМАНИЙ:

Правозахисний брифінг: Перешкоди виїзду трансгендерних осіб з України під час війни

Під час війни та інших криз лесбійки, геї, бісексуальні та трансгендерні особи, інтерсекс та квір (ЛГБТІК), які й так маргіналізовані, можуть зіткнутися з підвищеним ризиком. У випадку непровокованого військового нападу Росії на Україну, ЛГБТІК українці стикаються з тими ж труднощами, що й всі українці, а також з додатковими проблемами, пов'язаними з сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю та статевими характеристиками. Трансгендерні особи стикаються з особливими труднощами під час війни, що включають той факт, що їм важко чи навіть неможливо отримати замісну гормональну терапію.¹ На додачу, хоча багато ЛГБТІК громадян не прагнуть покинути країну, для трансгендерних осіб, які бажають виїхати, існує особливий бар'єр. Українські урядовці перешкоджають свободі пересування трансгендерних осіб, через обмеження, введені українським урядом, щоб дотримуватись своєї політики призову на військову службу за гендерною ознакою. Як трансгендерні жінки, так і трансгендерні чоловіки повідомляють про перешкоди перетину кордону, які задокументували OutRight та союзні ЛГБТІК-організації.

Цей довідковий брифінг базується на дослідженні, особисто проведеному OutRight Action International в Україні та сусідніх країнах у березні 2022 року, а також на інформації, якою з OutRight поділилися інші українські та міжнародні організації, які безпосередньо спілкуються з ЛГБТІК особами в Україні та тими, хто шукає притулку за межами країни.²

Загальна інформація

24 лютого Президент Володимир Зеленський оголосив воєнний стан і [підписав указ](#), який забороняє усім чоловікам віком від 18 до 60 років залишати країну в рамках загальної військової мобілізації. Чоловіки цієї вікової групи зобов'язані з'явитися до місцевих військкоматів (формально відомих як Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки), щоб зареєструватися на військову службу або отримати так званий «білий квиток», документ, який засвідчує, що вони звільнені від військової служби з медичних причин або не мають права на військову службу.

¹ Insight, "The situation of Ukrainian trans people during the war," 26 квітня 2022, <https://www.insight-ukraine.org/en/blog/the-situation-of-ukrainian-trans-people-during-the-war/>, (перевірено 27 квітня 2022)

² OutRight, Gender Stream та RFSL вдячні TGEU за допомогу з аналізом законодавства.

Особи, які отримали “білий квиток” у мирний час, також повинні повернутися до військової комісії, щоб підтвердити, що вони все ще звільнені від служби.

Давно встановлені військові норми України, спираються на медичну класифікацію яка визначає «транссексуалізм» як психіатричний розлад, який може звільнити особу як «непридатну до військової служби»³. Проте трансгендерні жінки з документами, що посвідчують особу як громадянина України з чоловічим гендерним маркером, повідомили про труднощі з доступом до цього звільнення, а це означає, що ті з них, хто бажає перетнути державний кордон, не змогли виїхати з України. Трансгендерні чоловіки також повідомили, що прикордонники намагалися заблокувати їм виїзд з країни, навіть у тих випадках, коли їхні документи все ще засвідчували їх як жінок.

Цей брифінг не займає позиції щодо призову на військову службу в Україні, чи щодо гендерного характеру цього призову. Ми виступаємо проти поводження з трансгендерними людьми так, ніби вони мають медичний або психіатричний «розлад», який звільняє їх від будь-якої форми державної служби. Ми підтримуємо заклики, які українські ЛГБТІК-організації озвучили ще до війни: реформувати українську процедуру юридичного визнання статі, щоб привести її у відповідність до міжнародних стандартів прав людини.

Враховуючи існуючу процедуру визнання статі в Україні, та в інтересах дотримання верховенства права, ми вважаємо, що українські чиновники повинні справедливо та послідовно дотримуватися чинних правил, які регулюють політику призовної служби в Україні, і дозволити трансгендерним людям швидко та безпечно покинути країну, якщо вони того бажають.

Проблеми трансгендерних осіб у цій війні ускладнюються тим фактом, що в Україні вже давно висуваються обтяжливі та принизливі вимоги щодо юридичного визнання статі. До 2017 року Україна вимагала від трансгендерних осіб довготривалого утримання в психіатричній лікарні, перш ніж вони зможуть змінити гендерний маркер у своїх офіційних документах.⁴ Хоча ці положення були офіційно скасовані, залишаються значні перешкоди, які включають обов’язкове проходження дворічної психіатричної експертизи.⁵ Трансгендерні українці часто мають труднощі з пошуком небайдужих та ЛГБТІК-компетентних лікарів. Як деякі з них розповіли, їм

³ Міністерство Оборони України, Наказ 14.08.2008 № 402, “Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України,” Додаток 1, Стаття 18, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08/print1487078353429940#Text> (перевірено 7 квітня 2022).

⁴ Human Rights Watch, “Allegation letter regarding the legal gender recognition procedure in Ukraine, as specified in Order No. 60 of the Ministry of Health of Ukraine,” 27 квітня 2015, <https://www.hrw.org/news/2015/04/27/allegation-letter-regarding-legal-gender-recognition-procedure-ukraine-specified> (перевірено 11 квітня 2022).

⁵ Insight, “Транс-перехід в Україні: (не) відповідність стандартам прав людини” 31 березня 2019, <https://www.insight-ukraine.org/uk/blog/trans-perehid-v-ukraini-ne-vidpovidnist-standartam-prav-liudyny/> (перевірено 7 квітня 2022).

відмовляють у діагностиці гендерної дисфорії медичні установи через незрозуміння цього діагнозу, або через особисту упередженість.

Для трансгендерних жінок труднощі з отриманням діагнозу F64.0 у військових медкомісіях частково пов'язані з вирішальною роллю, наданою військовим медкомісіям згідно з положеннями, що визначають придатність до військової служби. Українська система визначення медичної придатності базується на версії Міжнародної класифікації хвороб десятого перегляду Всесвітньої організації охорони здоров'я МКХ-10, яка відносить «транссексуалізм» до категорії «психічні та поведінкові розлади» і дає йому діагностичний код F64.0⁶ (нова редакція - МКХ-11, яка була затверджена ВООЗ у січні 2022, більше не класифікує трансгендерність як психологічний розлад). Міністерство оборони України групує діагноз F64.0 разом з іншими «психічними та поведінковими розладами», починаючи від розладів харчової поведінки і закінчуючи шизофренією (F50-F69; F80-F99). Якщо хтось має один із цих діагнозів, правила дають військовим лікарям право на власний розсуд оцінити, чи є цей стан «вираженим» або «помірно вираженим». «Непридатними до військової служби зі зняттям з військового обліку» визнаються лише особи з «вираженими» станами.⁷ Навіть якщо хтось має діагноз F64.0 від цивільного психіатра (а поставити цей діагноз в Україні можуть лише лікарі-психіатри), цей діагноз має бути зважений військовим психіатром, і військова медкомісія має останнє слово щодо оцінки придатності особи до військової служби.⁸

Процес проходження військової медкомісії для трансгендерних осіб часто залежить від ставлення чиновників, з якими вони стикаються. Правила застосовуються непослідовно та примхливо, а іноді змінюються на тимчасовій основі без офіційного сповіщення. Gender Stream, ЛГБТІК організація, яка активно працювала з початку війни, допомагаючи людям проходити військову реєстрацію (включно з прямими переговорами з представниками місцевої військової комісії), раптово стикнулася з тим, що місцеві службовці змінили процедуру на початку квітня, запровадивши нове обмеження, за яким вони не визнають діагнози F64.0, які не мають супровідної

⁶ Всесвітня організація охорони здоров'я, Класифікація психічних і поведінкових розладів МКХ-10: клінічні описи та діагностичні рекомендації, Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я, 1992. <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F64.0.0> (доступ 7 квітня 2022 р.). МКХ-11, яку ВООЗ запровадила у січні 2022 року, щоб замінити МКХ-10, більше не класифікує стани, пов'язані з гендерною ідентичністю, як розлад психічного здоров'я, замінюючи діагноз «транссексуалізм» діагнозом «гендерна невідповідність» у новому розділі «Стани, пов'язані із сексуальним здоров'ям», але в Україні це ще не запроваджено. Всесвітня організація охорони здоров'я, Класифікація психічних і поведінкових розладів МКБ-11: клінічні описи та діагностичні рекомендації, Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я, 2022 р., <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2f%2fid%2fent%2f90875286> (перевірено 7 квітня 2022).

⁷ Міністерство Оборони України, Наказ 14.08.2008 № 402, «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України», Додаток 1, Стаття 18, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08/print1487078353429940#Text> (перевірено 7 квітня 2022).

⁸ Ольга Полякова, «Я знаю ви довго чекали і ось! Повна інструкція для трансгендерних людей щодо перетину кордону» Facebook, 16 березня 2022, https://m.facebook.com/story.php/?story_fbid=2037928519694913&id=100004333531798 (перевірено 7 квітня, 2022).

документації, виданої до початку війни. Також, потенційні призовники більше не могли безпосередньо звертатися за оцінкою до лікарів військової медкомісії; натомість - військовослужбовець тепер мав повноваження схвалювати або відхиляти запити на медичне обстеження.⁹

Відмова приймати довоєнні діагнози F64 є особливо необґрунтованою, оскільки вона пов'язана з пандемією коронавірусу. У грудні 2020 року Україна вжила заходів для уповільнення поширення вірусу, які включали положення, що обмежують доступ до невідкладної медичної допомоги. Це зробило майже неможливим записатися на прийом до психіатра, щоб отримати діагноз F64.¹⁰ Двоє трансгендерних українців, опитаних OutRight, повідомили, що вони намагалися звернутися до психіатра, щоб поставити діагноз F64 і розпочати процес легального визнання статі під час пандемії - але не змогли записатися на прийом.¹¹

Досвід трансгендерних українців та українок

Хоча деяким трансгендерним жінкам вдалося отримати діагноз F64.0 і "білий квиток", інші повідомляють, що військові лікарі не визнавали їх трансгендерними особами, або ставили інший діагноз, який не знімає їх з військового обліку. Щонайменше у трьох випадках, задокументованих OutRight, трансгендерні жінки були направлені до психіатричної лікарні для оцінки їх статусу. Одна з цих жінок, яка представила документацію ендокринолога, яка вказує на те, що вона два роки проходила замісну гормональну терапію, повідомила, що її утримували в психіатричній лікарні протягом чотирьох днів, перш ніж вона отримала лише коротку бесіду з психіатром. Вона розповіла, що психіатр, який її приймав, сказав, що він «не високої думки про таких, як вона», запитав, чи вірить вона в Бога, і неодноразово відмовлявся називати її жіночим іменем.¹² Він виписав її з діагнозом «розлад особистості», що не позбавило її від військового обов'язку.

Навіть деякі трансгендерні особи з жіночими документами або "білими квитками" повідомляють, що прикордонники непослідовно застосовують правила щодо того, кому дозволено залишати країну. Українські ЛГБТІК-організації повідомили про численні випадки трансгендерних осіб з чоловічими документами та білими квитками, яких зупинили на кордоні та наказали повернутися до військової комісії, щоб оцінити, чи змінився їх медичний статус. (З цією проблемою також стикаються трансгендерні люди з медичними захворюваннями або інвалідністю, які звільняють їх від служби, враховуючи очевидну зацікавленість українського уряду у зменшенні обмежень мобілізації під час війни). Трансгендерні жінки, які намагаються перетнути кордон без білих квитків, ризикують бути призваними до військомату.

⁹ Комунікація з Gender Stream, 11 та 12 квітня, 2022.

¹⁰ Юридичний аналіз виконаний Transgender Europe, комунікація з OutRight, 27 квітня 2020, на базі Постанови № 1236 "Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2", 9 грудня 2020.

¹¹ Інтерв'ю з двома трансгендерними жінками в Україні, імена приховані, березень 2022.

¹² Телефонне інтерв'ю з трансгендерною жінкою з України, ім'я та місце приховане, 6 квітня 2022.

Трансгендерні чоловіки з жіночими документами повідомили OutRight та іншим організаціям, що прикордонники відмовляють їм або піддають їх принизливому поводженню. Один трансгендерний чоловік з жіночими документами повідомив, що прикордонники, які не вірили що він трансгендерна людина, змусили його зняти сорочку. Страх такого обстеження стримує деяких трансгендерних людей від спроб виїхати з України. Інші трансгендерні люди також повідомляють, що прикордонники піддавали їх принизливим коментарям або змушували розголошувати свій трансгендерний статус перед іншими біженцями, які чекали перетину кордону.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

- 1. Міністерству оборони України надати розпорядження військовим медичним комісіям про те, що діагноз F64.0 звільняє від військової служби. Крім того, враховуючи труднощі з отриманням діагнозу F64.0 ще до війни, Міністерство оборони має доручити військовим психіатрам розглядати власні свідчення осіб про їх трансгендерний статус як законний доказ під час зважування діагнозу F64.0.**
- 2. Міністерству внутрішніх справ України заборонити прикордонникам проводити на кордоні тілесні обшуки чи інші дії, що принижують гідність поводження з трансгендерними особами.**
- 3. Міністерству внутрішніх справ України проінструктовати прикордонників дозволяти людям з так званими “білими квитками”, отриманими після 24 лютого 2022, виїжджати з країни, не наказуючи вдруге повертатися до військової комісії.**